Marcin Oskierko[1]
Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Chełmie
Aleksandra Żaneta Nasiadka[2]

https://doi.org/10.29316/9788368103373_8

ROLA WOJSK OBRONY TERYTORIALNEJ W OCHRONIE GRANICY PAŃSTWOWEJ W WARUNKACH KRYZYSU MIGRACYJNEGO – UJĘCIE SYSTEMOWE I PRAKTYCZNE

THE ROLE OF THE TERRITORIAL DEFENCE FORCES IN PROTECTING THE NATIONAL BORDER DURING A MIGRATION CRISIS – A SYSTEMIC AND PRACTICAL PERSPECTIVE

Streszczenie

Rozdział analizuje rolę Wojsk Obrony Terytorialnej (WOT) w systemie bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, ze szczególnym uwzględnieniem ich zadań w ochronie wschodniej granicy państwowej w warunkach zagrożeń hybrydowych i kryzysów migracyjnych. Celem rozdziału jest ukazanie miejsca i znaczenia WOT jako komponentu wspierającego zarówno podsystem obronny, jak i system

[1] https://orcid.org/0000-0003-3450-6037, e-mail: moskierko@panschelm.edu.pl
[2] https://orcid.org/0009-0008-3370-8503, e-mail: a.nasiadka97@gmail.com

bezpieczeństwa wewnętrznego, a także ocena ich praktycznego wkładu w zwiększanie odporności państwa na działania destabilizacyjne o charakterze pozamilitarnym i asymetrycznym. Główny problem badawczy sformułowano: w jakim stopniu obecny model funkcjonowania Wojsk Obrony Terytorialnej oparty na terytorialnym rozmieszczeniu, lokalnym zakorzenieniu oraz ścisłej współpracy z innymi służbami wpływa na skuteczność ochrony wschodniej granicy RP w warunkach presji migracyjnej i działań hybrydowych? W ramach analizy postawiono hipotezę badawczą, zgodnie z którą stała obecność WOT w Stałych Rejonach Odpowiedzialności, połączona z interoperacyjnością ze Strażą Graniczną i innymi służbami, istotnie zwiększa zdolność państwa do szybkiego reagowania na zagrożenia oraz ogranicza skutki prób destabilizacji bezpieczeństwa granicy. Badania przeprowadzono z wykorzystaniem metod jakościowych i ilościowych, obejmujących analizę aktów normatywnych regulujących funkcjonowanie Wojsk Obrony Terytorialnej, analizę danych statystycznych Komendy Głównej Straży Granicznej dotyczących nielegalnych przekroczeń granicy w latach 2021-2024, a także krytyczną analizę literatury przedmiotu z zakresu bezpieczeństwa narodowego, obrony terytorialnej i zagrożeń hybrydowych. Zastosowano również metodę analityczno-syntetyczną, pozwalającą na ujęcie WOT jako elementu zintegrowanego systemu reagowania kryzysowego. Przeprowadzona analiza prowadzi do wniosku, że Wojska Obrony Terytorialnej stanowią istotny czynnik wzmacniający odporność państwa na zagrożenia hybrydowe, zwłaszcza w obszarze ochrony granicy państwowej. Zaangażowanie w działania wspierające Straż Graniczną, elastyczność operacyjna oraz zdolność do szybkiego rozwinięcia sił w terenie przyczyniają się do zwiększenia skuteczności ochrony granicy i stabilności bezpieczeństwa wewnętrznego. Rozdział potwierdza zasadność dalszego rozwoju WOT jako trwałego filaru systemu bezpieczeństwa narodowego Polski.

Słowa kluczowe: Wojska Obrony Terytorialnej, bezpieczeństwo narodowe, granica wschodnia, zagrożenia hybrydowe, kryzys migracyjny

Abstract

The chapter analyses the role of the Territorial Defence Forces in the national security system of the Republic of Poland, with particular emphasis on their tasks in protecting the eastern state border amid hybrid threats and migration crises. The aim of the chapter is to show the place and importance of the Territorial Defence Forces as a component supporting both the defence subsystem and the internal security system, and to assess their practical contribution to increasing the state's resilience against destabilising, non-military, asymmetric activities. The main research problem was formulated: to what extent does the current model of the Territorial Defence Forces, based on territorial deployment, local roots, and close cooperation

with other services, affect the effectiveness of the protection of the eastern border of the Republic of Poland in the conditions of migratory pressure and hybrid activities? As part of the analysis, a research hypothesis was put forward, according to which the permanent presence of the Territorial Defence Forces in the Permanent Areas of Responsibility, combined with interoperability with the Border Guard and other services, significantly increases the state's ability to respond quickly to threats and reduces the effects of attempts to destabilise border security. The research was carried out using qualitative and quantitative methods, including the analysis of normative acts regulating the functioning of the Territorial Defence Forces, the analysis of statistical data of the Border Guard Headquarters on illegal border crossings in the years 2021-2024, as well as a critical analysis of the literature on the subject in the field of national security, territorial defence and hybrid threats. An analytical-synthetic method was also used, allowing for the recognition of WOT as an element of an integrated crisis response system. The analysis concludes that the Territorial Defence Forces are an important factor in strengthening the country's resilience to hybrid threats, especially in state border protection. Their commitment to supporting the Border Guard, operational flexibility, and ability to rapidly deploy ground forces enhance the effectiveness of border protection and the stability of internal security. The chapter confirms the legitimacy of further development of the Territorial Defence Forces as a permanent pillar of Poland's national security system.

Keywords: Territorial Defence Forces, national security, eastern border, hybrid threats, migration crisis

Wstęp

System bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej opiera się na zintegrowanym działaniu podsystemu obronnego, którego trzon stanowią Siły Zbrojne RP. Ich zadaniem jest nie tylko obrona państwa przed agresją zewnętrzną, lecz także wspieranie administracji publicznej i społeczeństwa w sytuacjach kryzysowych oraz udział w międzynarodowych operacjach utrzymania pokoju. Współczesne środowisko bezpieczeństwa cechuje rosnąca złożoność i nieprzewidywalność zagrożeń, w tym o charakterze asymetrycznym i hybrydowym, co wymaga elastyczności i dostosowania zdolności obronnych do nowych wyzwań. Szczególne miejsce w tym systemie zajmują Wojska Obrony Terytorialnej (WOT) – piąty, odrębny rodzaj Sił Zbrojnych RP. Ich etapowe tworzenie, rozpoczęte w województwach wschodnich, było odpowiedzią na ocenę kierunków zagrożeń i potrzebę

wzmocnienia ochrony wschodniej granicy Polski, stanowiącej jednocześnie zewnętrzną granicę Unii Europejskiej i strefy Schengen. Rozmieszczenie brygad i kompanii lekkiej piechoty w powiatach oraz przypisanie im Stałych Rejonów Odpowiedzialności sprawiają, że WOT są stale obecne w terenie i gotowe do natychmiastowego działania, co znacząco zwiększa odporność państwa na sytuacje kryzysowe. Dynamiczny rozwój WOT zbiegł się z wystąpieniem nowych wyzwań bezpieczeństwa, takich jak kryzys migracyjny na granicy polsko-białoruskiej w 2021 r. i pełnoskalowa agresja Rosji na Ukrainę w 2022 r., która potwierdziła potrzebę wzmocnienia zdolności państwa do reagowania na zagrożenia hybrydowe i ochrony granicy. Udział żołnierzy WOT w operacjach „Silne Wsparcie" i „Bezpieczne Podlasie" pokazał, że formacja ta jest kluczowym elementem zarówno systemu obrony narodowej, jak i praktycznego wsparcia bezpieczeństwa wewnętrznego.

Celem rozdziału jest ukazanie roli i znaczenia Wojsk Obrony Terytorialnej w ochronie granicy państwowej oraz ocena ich skuteczności w reagowaniu na zagrożenia hybrydowe i kryzysy migracyjne. W rozdziale postawiono pytania o to, w jaki sposób działania WOT wpływają na podniesienie odporności państwa i jakie wnioski płyną z dotychczasowych działań. Przyjęto hipotezę, że stała obecność WOT w terenie znacząco zwiększa efektywność ochrony granicy i skraca czas reakcji na zagrożenia.

Badania przeprowadzono z zastosowaniem podejścia analityczno-syntetycznego, wykorzystując analizę danych statystycznych Komendy Głównej Straży Granicznej z lat 2021-2023, analizę aktów prawnych regulujących funkcjonowanie WOT, literaturę przedmiotu dotyczącą współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa i koncepcji obrony terytorialnej. Takie podejście pozwala na kompleksową ocenę miejsca i znaczenia WOT w systemie bezpieczeństwa narodowego.

WOT jako element systemu bezpieczeństwa narodowego

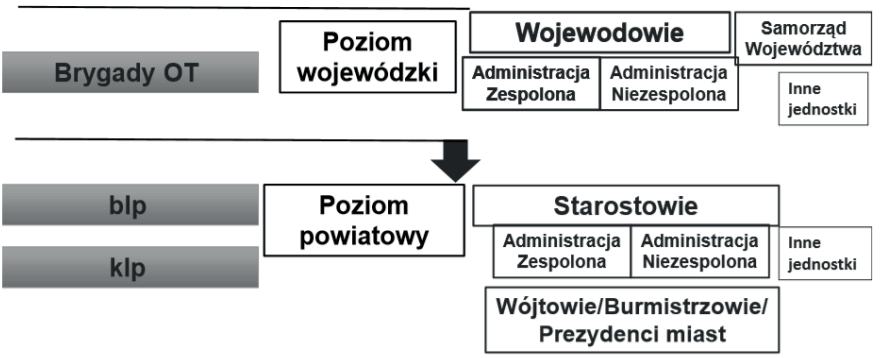
Siły Zbrojne RP są kluczowym elementem systemu bezpieczeństwa narodowego, funkcjonującym w ramach podsystemu obronnego i realizującym założenia polityki bezpieczeństwa oraz obrony państwa. Wraz ze zmianami w środowisku bezpieczeństwa rośnie również zakres powierzanych im zadań. Konieczność reagowania na zróżnicowane, w tym asymetryczne, zagrożenia wymusza elastyczność w planowaniu obronnym i regularną

aktualizację kluczowych założeń strategicznych. Dotyczy to zwłaszcza misji i zadań, które muszą być dostosowane do faktycznych możliwości i zdolności Sił Zbrojnych. W ostatnich latach obserwuje się odejście od tradycyjnego postrzegania bezpieczeństwa wyłącznie w kategoriach obrony przed agresją zbrojną – obecnie nacisk kładzie się przede wszystkim na zdolność wojska do przeciwdziałania różnorodnym, głównie niemilitarnym, zagrożeniom (Elak, 2020). Każde silne państwo powinno dysponować nowoczesnymi siłami zbrojnymi, które spełniają trzy kluczowe kryteria: wysoką sprawność, mobilność oraz interoperacyjność. Potencjał armii w istotny sposób wpływa na trwałość i stabilność państwa, stanowiąc jednocześnie gwarancję jego bezpieczeństwa zarówno wewnętrznego, jak i zewnętrznego (Oskierko, 2021). L. Elak podkreśla, że istotą nowoczesnych sił zbrojnych jest zdolność do zapewnienia obywatelom poczucia bezpieczeństwa poprzez szybkie reagowanie na zagrożenia, skuteczną obronę przed potencjalnym agresorem oraz umiejętność dostosowywania się do dynamicznie zmieniających się warunków środowiska bezpieczeństwa. Zgodnie z jego stanowiskiem, wojsko musi utrzymywać gotowość do realizacji trzech zasadniczych, konstytucyjnie określonych zadań: obrony państwa i przeciwdziałania agresji zbrojnej, wspierania organów państwowych w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego i niesienia pomocy społeczeństwu oraz uczestnictwa w działaniach międzynarodowych mających na celu stabilizację sytuacji i utrzymanie pokoju (Elak, 2020).

Wojska Obrony Terytorialnej, jako piąty odrębny rodzaj Sił Zbrojnych RP, rozpoczęły działalność 1 stycznia 2017 r. Ich powołanie zostało usankcjonowane ustawą z dnia 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw (Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r., 2016), która stała się podstawą prawną ich funkcjonowania. Pierwsze brygady OT powstały na mocy decyzji nr PF-32/Org./SSG/ZOiU-P1 Ministra Obrony Narodowej z 24 maja 2016 r., wydanej w celu realizacji przedsięwzięć umożliwiających ich sformowanie. Decyzja ta była następstwem wcześniejszego rozstrzygnięcia – decyzji Z-7/MON z 12 maja 2016 r. w sprawie sformowania brygad obrony terytorialnej (Kwiatkowski, 2023). Proces tworzenia WOT był odpowiedzią na najbliższe i najbardziej realne zagrożenia dla bezpieczeństwa państwa, wynikające z geopolitycznego położenia Polski, w szczególności z sytuacji

bezpieczeństwa na wschodniej flance NATO i granicach Unii Europejskiej (Nastarowicz, 2017). Z tego powodu etapowy projekt formowania brygad oraz osiągania gotowości bojowej został zaplanowany w układzie terytorialnym – od wschodu na zachód kraju. Takie rozmieszczenie było ściśle powiązane z analizą kierunków możliwych zagrożeń i pozwalało na stopniowe „nawarstwianie" potencjału obronnego oraz osiąganie pełnej gotowości do działań w regionach najbardziej narażonych na destabilizację (Huzarski, 2017). Zdecydowano, że w pierwszym etapie priorytetem będzie sformowanie brygad na wschodnich terenach kraju, aby zapewnić skuteczną ochronę wschodnich granic Rzeczypospolitej, stanowiących jednocześnie zewnętrzną granicę UE i strefę Schengen. Takie rozmieszczenie miało na celu zarówno odstraszanie potencjalnego przeciwnika, jak i wzmocnienie zdolności reagowania w sytuacjach kryzysowych, w tym związanych z możliwymi falami migracyjnymi spowodowanymi konfliktami zbrojnymi na Bliskim Wschodzie lub w rejonie Europy Wschodniej (Nastarowicz, 2017).

W strukturze Sił Zbrojnych RP (Rysunek 1) Wojska Obrony Terytorialnej są ściśle powiązane z podziałem administracyjnym kraju. Na poziomie centralnym funkcjonuje Dowództwo WOT, które sprawuje kierownictwo nad całością formacji. W każdym województwie powstały brygady OT, a ich pododdziały – bataliony i kompanie lekkiej piechoty – rozmieszczono w poszczególnych powiatach. Podstawowym pododdziałem prowadzącym działania jest kompania lekkiej piechoty, która dzięki lokalnemu zakorzenieniu i znajomości terenu może szybko reagować na sytuacje kryzysowe w Stałych Rejonach Odpowiedzialności (SRO). Docelowo kompanie lekkiej piechoty mają funkcjonować we wszystkich powiatach kraju, zapewniając gotowość do realizacji zadań obronnych, wsparcia innych służb oraz działań na rzecz lokalnych społeczności (Wróbel, 2017).

Rysunek 1. Struktury Wojsk Obrony Terytorialnej i administracji publicznej w terenie

Źródło: Wróbel, 2017, s. 143.

W pierwszym etapie działalność rozpoczęły trzy brygady, których stałe rejony odpowiedzialności obejmowały wschodnie województwa kraju (Rysunek 2). 1. Brygada OT objęła swoim zasięgiem województwo podlaskie, 2. Brygada OT – województwo lubelskie, a 3. Brygada OT – województwo podkarpackie (Compa, 2020). Drugi etap, zaplanowany na lata 2017-2019, przewidywał utworzenie kolejnych trzech brygad, rozmieszczonych w województwach warmińsko-mazurskim oraz mazowieckim (gdzie powstały dwie brygady). W tym okresie rozpoczęto również proces formowania Centrum Szkolenia Wojsk Obrony Terytorialnej, Oddziału Zabezpieczenia oraz Batalionu Dowodzenia (Compa, 2020). W trzecim etapie, przypadającym na lata 2018-2020, zainicjowano formowanie siedmiu nowych brygad stacjonujących w województwach: małopolskim, śląskim, świętokrzyskim, łódzkim, wielkopolskim, kujawsko-pomorskim i pomorskim. Ostatni etap, realizowany w latach 2019-2021, miał na celu zakończenie prac planistyczno-koncepcyjnych dotyczących powołania czterech kolejnych brygad, tym razem w województwach: opolskim, dolnośląskim, lubuskim oraz zachodniopomorskim. Docelowo ustalono, że liczebność Wojsk Obrony Terytorialnej wyniesie około 53 tysięcy żołnierzy, co miało zapewnić ich pełną zdolność do realizacji zadań w całym kraju (Kukuła, 2024).

Rysunek 2. Mapa etapów tworzenia struktur WOT w Polsce
Źródło: Stachowski, 2017, s. 56.

Tak zbudowany potencjał i rozmieszczenie terytorialne sprawiają, że WOT stanowią integralną część systemu bezpieczeństwa narodowego. Istnienie i funkcjonowanie są w pełni zgodne z założeniami *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP*, która wskazuje, że wobec różnorodności wyzwań i nieprzewidywalności zagrożeń system bezpieczeństwa musi być zdolny do wszechstronnej reakcji – zarówno na sytuacje lokalne, jak i te o zasięgu ogólnokrajowym. Strategia podkreśla również konieczność jego elastycznej adaptacji, tak aby umożliwić bieżące monitorowanie i prognozowanie zagrożeń, szybkie reagowanie na ich wystąpienie oraz rozwijanie zdolności do skutecznego usuwania skutków sytuacji kryzysowych. W tym kontekście WOT odgrywają kluczową rolę, stanowiąc formację stale obecną w terenie, zdolną do szybkiego reagowania i wspierania zarówno wojska operacyjnego jak i społeczności lokalnych w sytuacjach kryzysowych (MON, 2014).

Kryzys migracyjny jako element wojny hybrydowej

Nielegalna migracja stanowi poważne wyzwanie dla bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Ze względu na swój dynamiczny i trudny do przewidzenia charakter bywa postrzegana jako groźny element przepływów

migracyjnych. Kontrola ruchu granicznego osób przekraczających granicę jest jednym z kluczowych atrybutów suwerenności państwowej, dlatego nielegalne migracje traktowane są jako zagrożenie dla tej suwerenności i mogą osłabiać zdolność państwa do sprawowania skutecznej kontroli nad własnym terytorium i przestrzenią (Kukuła, 2022).

Pierwsze próby wykorzystania migracji jako narzędzia nacisku ze strony reżimu A. Łukaszenki miały miejsce już w 2002 r., gdy w końcowej fazie negocjacji akcesyjnych Polski do UE grożono masowym wpuszczeniem migrantów do Europy. Podobne groźby pojawiły się w latach 2010-2011, kiedy po zaostrzeniu sankcji unijnych strona białoruska zapowiedziała ograniczenie ochrony granicy z Polską, Litwą i Łotwą, koncentrując się na odcinku białorusko-ukraińskim. Towarzyszyła temu intensywna kampania medialna, a zdaniem dziennikarza T. Giczana, opracowana w tym czasie „Operacja Śluza" miała na celu wymuszenie na UE wsparcia finansowego na wzmocnienie granicy Białorusi (Oskierko, 2022).

Obecny kryzys migracyjny na zewnętrznych granicach Unii Europejskiej: polsko-białoruskich, litewsko-białoruskich oraz łotewsko-białoruskich wywołany był kryzysem politycznym związanym z wyborami prezydenckimi na Białorusi. W efekcie kolejnych sfałszowanych wyborów prezydenckich, które odbyły się 9 sierpnia 2020 r., A. Łukaszenka otrzymał 80,2% głosów. Na drugim miejscu, z poparciem 9,9%, uplasowała się jego główna kontrkandydatka – S. Cichanouska, która zaraz po ogłoszeniu wyborów w obawie przed prześladowaniami wyjechała na Litwę (Elak i in., 2024). Latem 2021 r. na granicy zewnętrznej UE z Białorusią pojawiło się nowe zjawisko określane mianem instrumentalizacji migracji. Ma on charakter złożony i wielopoziomowy. Instrumentalizacja migrantów polega na celowym wywoływaniu nieuregulowanych przepływów migracyjnych przez państwo trzecie, które zachęca obywateli innych krajów do przemieszczania się na jego terytorium lub w kierunku granic zewnętrznych UE, a następnie ułatwia ich dalszą migrację. Działania te mają na celu destabilizację państwa członkowskiego lub całej Unii i mogą zagrażać jej kluczowym funkcjom, w tym integralności terytorialnej, porządkowi publicznemu i bezpieczeństwu narodowemu (Nitszke, 2024). Tę metodę wykorzystał reżim Aleksandra Łukaszenki, aby sprawdzić zdolność Polski, Litwy i Łotwy do ochrony granic oraz przetestować skuteczność Unii Europejskiej w reagowaniu na

tego rodzaju kryzysy. Za sprowadzanie migrantów na Białoruś odpowiadała państwowa spółka Centr-kurort, kierowana bezpośrednio przez syna prezydenta Białorusi, Wiktara Łukaszenkę, współpracująca z biurami podróży w Iraku, Libii, Syrii i Turcji. Koszt tygodniowych wycieczek na Białoruś wynosił od 600 do 1000 dolarów.

Migranci przylatywali do Mińska z Bagdadu, Erbilu, Sulajmaniji, Bejrutu, Damaszku i Stambułu, gdzie podczas kontroli granicznej otrzymywali białoruskie wizy. Następnie przewożono ich autokarami do hoteli, a po kilku dniach białoruskie służby organizowały ich transport w rejon granicy (Konieczny, 2022). Jak zauważa białoruski dziennikarz Tadeusz Giczan, dla wielu Irakijczyków była to „najtańsza, najszybsza i najbezpieczniejsza droga do Unii Europejskiej" (PAP, 2024) w celu ubiegania się o azyl, podczas gdy wcześniej jedyną możliwością była wieloetapowa, ryzykowna podróż przez Turcję i Bałkany do Węgier, a następnie do Austrii i Niemiec. Droga ta była bardzo kosztowna, niebezpieczna i skomplikowana. Dzięki opracowanej przez reżim Łukaszenki turystycznej ofercie mogą bezpiecznie, komfortowo, szybko oraz bardzo tanio dostać się do Unii Europejskiej. Ponadto mają zapewnioną wszechstronną pomoc ze strony władz białoruskich (Oskierko, 2022).

Na podstawie analizy danych statystycznych udostępnionych przez Straż Graniczną dotyczących nielegalnych przekroczeń granicy na odcinku polsko-białoruskim można stwierdzić, że w latach 2018-2019 były to incydenty sporadyczne, obejmujące jedynie pojedyncze przypadki. Sytuacja uległa radykalnej zmianie w 2021 r., kiedy w wyniku działań reżimu A. Łukaszenki, polegających na organizowaniu i koordynowaniu przerzutu migrantów, odnotowano ponad 39 tys. prób nielegalnego przekroczenia granicy. W odpowiedzi na kryzys migracyjny w 2022 r. na granicy polsko-białoruskiej wybudowano zaporę graniczną, co znacząco ograniczyło skalę tego zjawiska – w 2022 r. zarejestrowano 576 prób nielegalnego przekroczenia granicy, a w 2023 r. 541 prób. Dane za pierwsze półrocze 2024 r. wskazują jednak na ponowny wzrost presji migracyjnej – Straż Graniczna ujawniła już 1571 przypadków prób nielegalnego przekroczenia granicy (Oskierko, Żurawski, 2024).

Zadania i formy zaangażowania WOT w ochronę granicy

Wojska Obrony Terytorialnej (WOT), jako piąty rodzaj Sił Zbrojnych RP, funkcjonują w ścisłym powiązaniu z podziałem administracyjnym kraju. Na poziomie centralnym działa Dowództwo WOT, w województwach – brygady, natomiast w powiatach rozmieszczone są bataliony i kompanie lekkiej piechoty. Kompania stanowi podstawowy pododdział prowadzący działania w Stałych Rejonach Odpowiedzialności (SRO), co zapewnia lokalne zakorzenienie, szybkie reagowanie na zagrożenia i bliską współpracę z lokalnymi społecznościami oraz samorządami (Wróbel, 2017).

Istotą funkcjonowania WOT jest ich „przypisanie" do określonych obszarów kraju, co pozwala na realizację dwóch zasadniczych aspektów funkcjonalnych: wsparcia wojsk operacyjnych („obrona") oraz wsparcia lokalnych społeczności („ochrona"). Zadania te rozpatrywane są w czasie pokoju, kryzysu i wojny, a ich szczegółowy zakres zależy od rodzaju i skali występujących zagrożeń (Michalak, 2017).

W czasie pokoju WOT tworzą bezpieczne środowisko operacyjne, prowadzą działania prewencyjne i wspierają społeczności lokalne, głównie w obliczu klęsk żywiołowych. Utrzymują gotowość do działań ratowniczych i porządkowych, prowadzą monitoring zagrożeń oraz szkolenia obronne. W sytuacjach kryzysu niemilitarnego formacja reaguje w celu ograniczenia skutków zdarzeń, przywrócenia normalnego funkcjonowania regionu i wsparcia układu pozamilitarnego. W czasie wojny WOT realizują działania bojowe w ramach współpracy z wojskami operacyjnymi, broniąc przydzielonych rejonów odpowiedzialności, osłaniając obiekty infrastruktury krytycznej oraz wspierając siły sojusznicze w zakresie logistycznym i zabezpieczenia ich wejścia do działań bojowych (Niedziela, 2022).

Zakres zadań WOT jest szeroki i obejmuje między innymi:

- świadczenie pomocy ludności cywilnej (ewakuacja, ochrona mienia, organizacja rejonów zakwaterowania przejściowego, dystrybucja środków pomocowych),
- wsparcie administracji rządowej i samorządowej w monitorowaniu zagrożeń i wzmocnieniu systemu bezpieczeństwa,
- udział w akcjach poszukiwawczo-ratowniczych oraz usuwaniu skutków katastrof i klęsk żywiołowych,

- wsparcie służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo wewnętrzne (Straż Graniczna, Policja) w sytuacjach, gdy ich potencjał jest niewystarczający,
- ochronę infrastruktury krytycznej, izolację miejsc i obszarów zagrożonych, zabezpieczenie obiektów i zbieranie informacji o potencjalnych zagrożeniach,
- działania przeciwpowodziowe i przeciwpożarowe, rozpoznanie i neutralizacja skutków awarii przemysłowych oraz skażeń chemicznych, biologicznych i radiacyjnych (Ustawa o zarządzaniu kryzysowym, 2007; Horyń, 2019).

Zgodnie z ustawą o powszechnym obowiązku obrony RP (Ustawa o obronie Ojczyzny, 2022), Strategią Bezpieczeństwa Narodowego RP (BBN, 2020) i Koncepcją Obroną RP (MON, 2017), WOT powinny posiadać zdolności w zakresie odstraszania i demonstrowania gotowości do obrony, osłony rozwinięcia wojsk, udziału w strategicznej operacji obronnej, prowadzenia działań rozpoznawczych i wsparcia ogniowego, przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym i asymetrycznym (Jakubczak, 2016; Pieczywok, 2023), realizacji zadań w systemie zarządzania kryzysowego oraz współdziałania z pozamilitarnymi elementami systemu obronnego państwa. Szczególne znaczenie ma interoperacyjność z wojskami operacyjnymi, sprzężenie systemów wymiany informacji o zagrożeniach, a także wspólne szkolenia i ćwiczenia, które zapewniają spójność działań w sytuacjach kryzysowych i wojennych (Stachowski, 2017).

WOT, poprzez swoje rozmieszczenie i charakter terytorialny, przyczyniają się do budowy powszechnej gotowości obronnej, wzmacniają potencjał odstraszania Sił Zbrojnych RP, zwiększają odporność państwa na kryzysy i przygotowują społeczeństwo do realizacji konstytucyjnego obowiązku obrony Ojczyzny.

Udział Wojsk Obrony Terytorialnej w ochronie granicy w warunkach wojny hybrydowej

Współczesne działania hybrydowe prowadzone poza formalnymi ramami prawa wojennego stanowią skoordynowane połączenie aktywności nieregularnych formacji zbrojnych, wspieranych przez zaawansowane technologie rozpoznania pola walki, działania agenturalne agresora, a także

szeroko zakrojonego oddziaływania informacyjnego i presji ekonomicznej. Celem tego rodzaju operacji jest osiągnięcie efektów zbliżonych do klasycznej wojny, ale bez jej formalnego wypowiedzenia i bez konieczności użycia wojsk operacyjnych w pełnym wymiarze. Istotą działań hybrydowych jest przejęcie kontroli nad terytorium państwa ofiary i ustanowienie tam władz podporządkowanych agresorowi – zarówno w formie aneksji, jak i poprzez stworzenie marionetkowych struktur politycznych bez formalnego włączenia obszaru do państwa agresora. Operacje hybrydowe mają z reguły trójetapowy przebieg: obejmują fazę przygotowania, fazę realizacji z udziałem elementów militarnych oraz etap stabilizacji, którego celem jest militarne i administracyjne utrwalenie wpływów na zajętym lub podporządkowanym terytorium (Jakubczak, 2016).

Konflikt rosyjsko-ukraiński wyraźnie wskazał na fundamentalne zadania, jakie powinny realizować formacje obrony terytorialnej, aby skutecznie wzmacniać bezpieczeństwo państwa. Ich zakres można dostosowywać do różnych sytuacji oraz poziomów gotowości bojowej. Na co dzień Wojska Obrony Terytorialnej powinny utrzymywać ścisłą więź z lokalnymi społecznościami i demonstrować gotowość do obrony zajmowanego przez nie terytorium. W czasie pokoju kluczowe jest systematyczne monitorowanie zagrożeń, w tym terrorystycznych, oraz identyfikowanie działań zmierzających do podważania autorytetu legalnych władz czy destabilizacji administracji państwowej. Bezpośrednio przed konfliktem WOT powinny niezwłocznie reagować na pojawienie się obcych podmiotów, zwłaszcza jeśli ich działalność ukierunkowana jest na osłabienie więzi społeczności lokalnej z państwem. W momencie wybuchu konfliktu lub nasilenia działań przeciwnika – niezależnie od możliwości precyzyjnego określenia chwili rozpoczęcia działań wojennych – formacje te muszą zdecydowanie bronić terytorium i ludności cywilnej, wykorzystując społeczne poparcie i zaangażowanie. Jeśli konflikt hybrydowy przerodzi się w otwarte starcie zbrojne, zadaniem WOT jest stworzenie warunków umożliwiających skuteczne wprowadzenie wojsk operacyjnych i bliską współpracę z nimi podczas prowadzenia regularnych operacji. W sytuacji zajęcia terytorium przez nieprzyjaciela, wojska te powinny prowadzić działania nieregularne, których celem jest systematyczne niszczenie siły żywej i środków bojowych wroga, dezorganizowanie jego działań i uniemożliwianie skutecznej okupacji. W przypadku uzyskania

wsparcia na poziomie krajowym lub sojuszniczym WOT mają za zadanie stworzyć warunki sprzyjające przejęciu kontroli nad terenem oraz odbudowie infrastruktury krytycznej, w tym administracji publicznej. Po zakończeniu działań wojennych priorytetem staje się odbudowa zdolności operacyjnych formacji oraz powrót do realizacji zadań typowych dla okresu pokoju (Szczurek i in., 2022).

A. Zapałowski wskazywał, że najbardziej nieprzewidywalnym kierunkiem w zakresie potencjalnych zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa jest granica polsko-ukraińska – rosyjska agresja na Ukrainę potwierdza konieczność utrzymywania podwyższonej gotowości i zdolności reagowania również na tym odcinku (Zapałowski, 2019).

W drugiej połowie 2021 r. Republika Białorusi podjęła agresywne działania o charakterze hybrydowym, których celem było wywołanie w Polsce kryzysu migracyjnego i szeroko pojętej destabilizacji. Mając na uwadze genezę i przeznaczenie Wojsk Obrony Terytorialnej, naturalnym następstwem było ich zaangażowanie w działania na rzecz ochrony granicy. Na mocy decyzji Ministra Obrony Narodowej, od 3 września 2021 r. żołnierze WOT rozpoczęli służbę w pasie przygranicznym z Białorusią, na terenach objętych stanem wyjątkowym. Wydarzenia na granicy polsko-białoruskiej z drugiej połowy 2021 r. stały się impulsem do rozpoczęcia operacji „Silne Wsparcie", której głównym celem było wzmocnienie odporności społeczności lokalnych oraz wsparcie ich w obliczu nowego rodzaju zagrożenia o charakterze hybrydowym. Chociaż pełne dane dotyczące zaangażowania wszystkich brygad Obrony Terytorialnej nie zostały oficjalnie opublikowane, raport 2. Lubelska Brygada OT pozwala na odtworzenie znaczącego zakresu podjętych działań. Od września 2021 r. w pasie przygranicznym województw lubelskiego i podlaskiego rozpoczęto działania z udziałem żołnierzy 1. Podlaskiej i 2. Lubelskiej Brygady OT. Wraz ze wzrostem liczby prób nielegalnego przekroczenia granicy do wsparcia Straży Granicznej kierowano także żołnierzy z innych brygad WOT. W szczytowym okresie operacji w ochronę granicy zaangażowanych było blisko 2 000 terytorialsów. Działania obejmowały nie tylko patrole piesze i mobilne, lecz także – z uwagi na specyfikę terenu Lubelszczyzny – patrole konne i wodne na rzece Bug (2 Lubelska Brygada Obrony Terytorialnej, b.d.).

Do rozpoznania wykorzystano Bezzałogowe Statki Powietrzne Fly-Eye, które łącznie wykonały ponad 2 300 godzin lotów, z czego ponad 1 500 godzin zrealizowano na rzecz 2. Lubelskiej Brygady OT. Żołnierze posługiwali się również nowoczesnym sprzętem optoelektronicznym, w tym noktowizorami i termowizją, a na wybranych odcinkach granicy obsługiwali maszty oświetleniowe, co zwiększało skuteczność działań nocnych. Według danych MON w terenie przygranicznym stale obecnych jest około 1 000 żołnierzy WOT utrzymujących gotowość do natychmiastowej reakcji na pojawiające się zagrożenia. Od 2023 r. w pasie przygranicznym prowadzone są również planowe szkolenia rotacyjne i zintegrowane, których celem jest doskonalenie wyszkolenia żołnierzy, rozwijanie umiejętności działania w specyficznych warunkach terenowych oraz wzmocnienie współpracy z lokalną społecznością (Defence24, 2023).

Żołnierze WOT uczestniczą także w operacji „Bezpieczne Podlasie", będącej demonstracją gotowości Sił Zbrojnych RP oraz zdolności do szybkiego reagowania na próby destabilizacji sytuacji na granicy państwowej. W ramach tego przedsięwzięcia wspierają działania 12. Brygady Zmechanizowanej oraz 17. Wielkopolskiej Brygady Zmechanizowanej, a ich zadaniem jest m.in. zabezpieczanie patroli z udziałem kołowych transporterów opancerzonych Rosomak oraz utrzymywanie kontaktu z mieszkańcami rejonów przygranicznych, przekazując im informacje o bieżącej sytuacji (Defence24, 2023).

Operacja „Bezpieczne Podlasie", rozpoczęta 1 sierpnia 2024 r., stanowi przykład adaptacji wojskowego reagowania na złożone zagrożenia hybrydowe, w tym napięcia migracyjne na wschodniej granicy państwa[1]. Generał dywizji Arkadiusz Szkutnik, dowódca operacji, podkreślał w wywiadzie znaczenie zmiany taktyki działań: zamiast biernego monitorowania obszaru kluczowe stały się mobilność i szybkość reakcji, które decydują o skuteczności powstrzymywania prób nielegalnego przekroczenia granicy. Nowa strategia operacyjna zakłada elastyczne i proporcjonalne użycie siły. Szkutnik wskazywał, że w sytuacjach agresywnych zachowań nie stosuje się podejścia wyłącznie prewencyjnego – siły zbrojne reagują adekwatnie, w tym z użyciem broni gładkolufowej i strzałów ostrzegawczych. Podkreślił jednocześnie, że nie odnotowano przypadków oddania strzałów w kierunku ludzi – byłaby to ostateczność. Znaczącą rolę w odstraszaniu agresywnych

działań odegrało użycie środków nieletalnych. Sama obecność formacji uzbrojonych w broń gładkolufową skutecznie ograniczała eskalację napięć, minimalizując konieczność użycia siły (Polska Zbrojna, 2024).

Kwestie operacyjne obejmowały również środki ochrony operacyjnej, takie jak czasowe zasłanianie tablic rejestracyjnych pojazdów wojskowych. Generał Szkutnik wskazał, że działanie to jest zgodne z przepisami obowiązującymi w strefie buforowej i ma na celu ochronę bezpieczeństwa operacji, przy jednoczesnym utrzymaniu możliwości nakładania mandatów przez Żandarmerię Wojskową w przypadku naruszeń prawa (Polska Zbrojna, 2024). Operacja wiązała się również z dostosowaniem podstaw prawnych. Wprowadzone zmiany legislacyjne poszerzyły uprawnienia żołnierzy i funkcjonariuszy Straży Granicznej w zakresie stosowania środków przymusu bezpośredniego, a także zapewniły im realną ochronę prawną podczas działań w sytuacjach kryzysowych (Ustawa z dnia 26 lipca 2024 r. o zmianie niektórych ustaw..., 2024).

Podsumowanie

Wojska Obrony Terytorialnej w ciągu kilku lat od swojego powołania stały się istotnym elementem systemu bezpieczeństwa narodowego Polski. Ich rozmieszczenie w Stałych Rejonach Odpowiedzialności, silne zakorzenienie w lokalnych społecznościach oraz zdolność do szybkiego reagowania na pojawiające się zagrożenia sprawiają, że formacja ta wypełnia lukę pomiędzy wojskami operacyjnymi a układem pozamilitarnym. Doświadczenia z lat 2021-2024 jednoznacznie wskazują, że WOT odgrywają kluczową rolę w ochronie granicy państwowej w warunkach kryzysu migracyjnego i zagrożeń hybrydowych.

Udział żołnierzy Wojsk Obrony Terytorialnej w operacjach „Silne Wsparcie" i „Bezpieczne Podlasie" potwierdził, że formacja ta jest zdolna do realizacji zadań o szerokim spektrum – od zadań stricte wojskowych po działania prewencyjne, humanitarne i informacyjne. W 2021 r. w odpowiedzi na kryzys migracyjny na granicy polsko-białoruskiej żołnierze WOT zabezpieczyli kilkaset kilometrów granicy, prowadząc patrole piesze, konne i wodne oraz wykorzystując bezzałogowe statki powietrzne do rozpoznania sytuacyjnego. Tylko w ramach operacji „Silne Wsparcie" odnotowano kilka tysięcy patroli i interwencji w rejonach przygranicznych, co znacząco

zwiększyło wykrywalność prób nielegalnego przekroczenia granicy i poprawiło poczucie bezpieczeństwa lokalnych społeczności.

Stała obecność WOT w pasie przygranicznym pozwoliła na szybką reakcję na dynamicznie zmieniającą się sytuację, a ścisła współpraca ze Strażą Graniczną, Policją i innymi służbami doprowadziła do stworzenia zintegrowanego systemu reagowania. Analiza przeprowadzonych działań wskazuje na wysoką efektywność operacyjną WOT – są w stanie w ciągu kilku godzin od pojawienia się zagrożenia wystawić siły gotowe do działania w Stałych Rejonach Odpowiedzialności.

Wojska Obrony Terytorialnej w istotny sposób wzmacniły narodowy system reagowania kryzysowego, łącząc komponent militarny z działaniami administracji publicznej i wsparciem dla ludności. Doświadczenia z lat 2021-2024 wykazują, że WOT muszą stale rozwijać zdolności do przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym, zwłaszcza w obszarze zwalczania dezinformacji, neutralizacji prowokacji oraz przeciwdziałania presji migracyjnej inspirowanej z zewnątrz. Jednocześnie konieczne jest dalsze pogłębianie interoperacyjności z wojskami operacyjnymi, Strażą Graniczną i służbami specjalnymi w celu budowy efektywnego systemu wczesnego ostrzegania i szybkiego reagowania. Ważnym elementem misji WOT jest również ich oddziaływanie społeczne – formacja pełni funkcję edukacyjną i wychowawczą, wzmacniając świadomość obronną i więź państwa ze społeczeństwem. W warunkach wojny hybrydowej, gdzie jednym z celów przeciwnika jest dezintegracja społeczna i osłabienie morale, działania te mają istotne znaczenie dla budowy odporności narodowej.

Podsumowując, Wojska Obrony Terytorialnej w pełni realizują cele, dla których zostały powołane, i stanowią istotny filar systemu obronnego Polski. Analiza ich działań wskazuje na konieczność dalszego rozwoju zdolności rozpoznawczych, inwestowania w technologie monitoringu i systemy bezzałogowe. Kluczowe jest również utrzymanie wysokiej motywacji ochotników, systematyczne szkolenie oraz budowanie współpracy z administracją publiczną i służbami bezpieczeństwa, co pozwoli skutecznie odpowiadać na przyszłe wyzwania.

Literatura

1. 2 Lubelska Brygada Obrony Terytorialnej. (2025). *Podsumowanie roku 2022*. Pobrane z: https://www.wojsko-polskie.pl/2bot/articles/aktualnosci-w/podsumowanie-roku-2022/ (dostęp: 12.02.2026).
2. BBN. (2020). *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*. Biuro Bezpieczeństwa Narodowego.
3. Compa, T. (2020). Wojska Obrony Terytorialnej i Narodowe Siły Rezerwowe w systemie obrony Rzeczypospolitej Polskiej. *Facta Simonidis, 13*(1), 79-98.
4. Defence24. (2023). *2 lata służby terytorialsów na straży polskiej granicy.* Pobrane z: https://defence24.pl/sily-zbrojne/2-lata-sluzby-terytorialsow-na-strazy-polskiej-granicy#goog_rewarded (dostęp: 12.02.2026).
5. Elak, L. (2020). *Potencjał wojsk lądowych wobec współczesnych wyzwań bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej.* Akademia Sztuki Wojennej.
6. Elak, L., Oskierko, M., Żurawski, S. (2024). Ochrona granicy polsko-białoruskiej w obliczu wojny hybrydowej. *De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności, 10*(1), 81-95. https://doi.org/10.34739/dsd.2024.01.04
7. Horyń, W. (2019). Wojska obrony terytorialnej w czasie niemilitarnych zdarzeń nadzwyczajnych. *Kwartalnik Bellona, 696*(1), 42-52.
8. Huzarski, M. (2017). Podstawy normatywne i koncepcyjno-funkcjonalne tworzenia WOT. *Przegląd Nauk o Obronności, 3*, 67-82. https://doi.org/10.5604/01.3001.0012.9794
9. Jakubczak, R. (2016). Wojska Obrony Terytorialnej w sztuce wojennej. *Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem, 2*(7), 23-44.
10. Konieczny, M. (2022). Operacja „Śluza" – kryzys uchodźczy związany z przerzutem nielegalnych migrantów przez polsko-białoruską granicę. *Roczniki Administracji i Prawa, 22*(2), 89-102. https://doi.org/10.5604/01.3001.0016.0948
11. Kukuła, A. (2022). Ochrona granicy państwowej przez siły zbrojne RP w warunkach nielegalnej migracji. *Zeszyty Naukowe Pro Publico Bono, 1*(1), 345-356. https://doi.org/10.5604/01.3001.0016.1990

12. Kukuła, A. (2024). Wojska Obrony Terytorialnej w systemie zarządzania kryzysowego. *Zeszyty Naukowe Pro Publico Bono, 1*(1), 227-239. https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.8782
13. Kwiatkowski, W. (2023). Wizerunek Wojsk Obrony Terytorialnej w przekazie medialnym w latach 2016-2018. *Zeszyty Naukowe Pro Publico Bono, 1*(1), 13-30. https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.1713
14. Michalak, A. (2017). Cele, zadania, struktura i funkcje wojsk obrony terytorialnej w XXI wieku. Bezpieczeństwo. *Teoria i Praktyka, 3*, 27-36.
15. MON. (2014). *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*. Ministerstwo Obrony Narodowej.
16. MON. (2017). *Koncepcja obronna Rzeczypospolitej Polskiej*. Ministerstwo Obrony Narodowej.
17. Nastarowicz, T. (2017). Proces tworzenia brygady Obrony Terytorialnej RP: Studium przypadku. *Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka, 3*, 99-114.
18. Niedziela, M. (2022). Wojska Obrony Terytorialnej w obliczu współczesnych zagrożeń dla bezpieczeństwa – studium przypadków. *Zeszyty Naukowe Pro Publico Bono, 1,* 195-208. https://doi.org/10.5604/01.3001.0016.1969
19. Nitszke, A. (2024). Instrumentalizacja migracji: Proceduralizacja versus humanizacja polityki azylowej Unii Europejskiej. *Politeja, 1*(88/1), 239-251. https://doi.org/10.12797/Politeja.20.2024.88.1.14
20. Oskierko, M., Żurawski, S. (2024). Kryzys migracyjny na granicy białorusko-polskiej jako przykład zagrożenia konfliktem o charakterze kulturowym. W: W. Śmiałek (red.), *Wielowymiarowość konfliktów kulturowych we współczesnym świecie* (s. 177-195). Grupa Wydawnicza FNCE.
21. Oskierko, M. (2021). Współdziałanie Straży Granicznej i Wojsk Obrony Terytorialnej w okresie stanu pandemii. W: L. Elak, N. Iwanowski, P. Rosłoń, K. Zygo (red.), *Wyzwania Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w nowych uwarunkowaniach* (s. 211-230). Akademia Sztuki Wojennej.
22. Oskierko, M. (2022). Kryzys migracyjny na polsko-białoruskiej granicy państwowej. W: D. Dachowicz, L. Elak, Z. Ciekanowski (red.), *Zagrożenia wschodniej flanki NATO w aspekcie bezpieczeństwa wewnętrznego obszarów przygranicznych* (s. 201-220). Wydawnictwo im. prof.

Leszka J. Krzyżanowskiego Menedżerskiej Akademii Nauk Stosowanych w Warszawie.

23. Pieczywok, A. (2023). *Rola i znaczenie Wojsk Obrony Terytorialnej jako instytucji integrującej i wspierającej społeczeństwo w czasie pandemii*. Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.
24. PAP. (2024). *Operacja Śluza: Białoruski dziennikarz ujawnia PAP kulisy tajnej akcji*. Polska Agencja Prasowa. Pobrane z: https://www.pap.pl/aktual-nosci/news%2C935470%2Coperacja-sluza-bialoruski-dziennikarz-ujawnia-pap-kulisy-tajnej-akcji.html (dostęp: 12.02.2026).
25. Polska Zbrojna. (2024, 8 listopada). *„Bezpieczne Podlasie" na półmetku*. Pobrane z: https://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/42749?t=--Bezpieczne-Podlasie-na-polmetku (dostęp: 12.02.2026).
26. Stachowski, M. (2017). Koncepcja Wojsk Obrony Terytorialnej jako piątego rodzaju Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej: Materiał dyskusyjny. *Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka, 3,* 50-62.
27. Szczurek, T., Bryczek-Wróbel, P., Adamkiewicz, J. (2022). Funkcjonowanie Wojsk Obrony Terytorialnej Polski w świetle kryzysu na Ukrainie. *Zeszyty Naukowe SGSP, 83,* 123-140. https://doi.org/10.5604/01.3001.0016.0228
28. Ustawa z 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2016 r. poz. 2138).
29. Ustawa z 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. z 2023 r. poz. 122).
30. Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny (Dz. U. z 2022 r. poz. 655).
31. Ustawa z dnia 26 lipca 2024 r. o zmianie niektórych ustaw w celu usprawnienia działań Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, Policji oraz Straży Granicznej na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa (Dz. U. z 2024 r. poz. 1248).
32. Wróbel, I. (2017). Perspektywy współdziałania wojsk obrony terytorialnej z administracją publiczną w zwalczaniu klęsk żywiołowych. *Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka, 3,* 131-150.
33. Zapałowski, A. (2019). Współczesne wojska Obrony Terytorialnej w obronie narodowej. *Przegląd Geopolityczny, 28,* 141-158.